

УДК 378

Ірина Чистякова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-8645-510X

Інна Драга

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-0385-1957

DOI 10.24139/2312-5993/2022.02/309-318

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ
ТА УКРАЇНИ**

У статті авторами визначено методологічні підходи до вищої військової освіти Польщі (компетентнісний; мультидисциплінарний; міждисциплінарний; практико-орієнтований; особистісно-орієнтований; праксеологічний; консолідаційний; комунікативний) та України (компетентнісний, аксіологічний, логістичний, особистісно-орієнтований, інтегрований, комунікативний, культурологічний). На основі аналізу наукової літератури та вивчення особливостей організації вищої військової освіти Польщі та України на офіційних сайтах відповідних закладів вищої освіти доведено наявність взаємозв'язку різних підходів загальнонаукової та конкретно-наукової методології, на основі яких здійснюється підготовка студентів у військових ЗВО Польщі та України. У результаті порівняння методологічних підходів до вищої військової освіти Польщі та України з'ясовано, що в обох країнах набір методологічних підходів є рівнозначним. Виявлено спільні методологічні підходи (компетентнісний, особистісно-орієнтований та комунікативний). Доведено, що така ситуація зумовлена національними особливостями систем вищої військової освіти обох країн, а також рівнем їх розвитку та традиціями підготовки майбутніх військовослужбовців.

Ключові слова: вища військова освіта, військовослужбовці, методологічні підходи, Польща, Україна.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства в умовах проголошеного стратегічного курсу держави на інтеграцію в ЄС і НАТО, ведення бойових дій на Сході країни вимагають модернізації організації ефективної підготовки військових фахівців. У зв'язку з цим є доцільним вивчення досвіду вищої військової освіти країн-членів НАТО, зокрема Польщі.

Аналіз актуальних досліджень. Питання вивчення вищої військової освіти стали предметом спеціального розгляду низки вітчизняних учених, як-от: О. Діденко, А. Зельницький, О. Заболотна, Л. Канова, О. Торічний та ін. Теоретико-методологічні засади розвитку військової освіти на сучасному етапі та концептуальні засади професійної підготовки майбутніх офіцерів розглядали у своїх наукових розвідках І. Козубцов, О. Маслій, Ю. Приходько, Р. Тимошенко та ін. Історію, теорію та методологію вищої військової освіти України

досліджували М. Нещадим, І. Тичина та ін. Напрями, шляхи та проблемні питання подальшого реформування системи підготовки військових фахівців України обґрунтовано такими дослідниками, як О. Панфілов, Ю. Приходько, О. Прохоров, В. Телелим та ін.

Не залишилися осторонь розгляду і проблеми професійної підготовки військовослужбовців у країнах Європи (О. Ісламова, В. Полюк, Д. Таушанта ін.). Різноманітні аспекти вищої військової освіти Польщі розкривали у своїх наукових розвідках О. Ісламова, О. Мітягін, О. Черних, Ю. Черних та ін.

Мета статті – визначити методологічні підходи до вищої військової освіти Польщі та України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс взаємопов'язаних та взаємодоповнювальних методів дослідження, а саме: синтез, теоретичний аналіз, порівняння, узагальнення з метою з'ясування сутності основоположних понять дослідження, а також задля виявлення спільних та відмінних методологічних підходів у підготовці військовослужбовців Польщі та України.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення та порівняння провідних методологічних підходів до вищої військової освіти Польщі та України вважаємо за необхідне, насамперед, зазначити, що методологія в широкому контексті потрактовується як сукупність загальних, передусім світоглядних, принципів, а також як учення про методи пізнання, що обґрунтовує вихідні принципи та способи їхнього конкретного використання в пізнавальній і практичній діяльності, а у вузькому, відповідно, – як учення про методи наукового дослідження (Бенера, 2010, с. 21).

На основі аналізу наукової літератури й вивчення особливостей організації вищої військової освіти Польщі та України на офіційних сайтах відповідних закладів вищої освіти можемо стверджувати про наявність взаємозв'язку різних підходів загальнонаукової та конкретно-наукової методології, на основі яких здійснюється підготовка студентів у військових ЗВО Польщі та України.

У результаті порівняльного аналізу систем вищої військової освіти Польщі та України нами було визначено провідні методологічні підходи (див. табл. 1).

Таблиця 1

Методологічні підходи до вищої військової освіти Польщі та України

Польща	Україна
Особистісно орієнтований	
Комунікативний	
Компетентнісний	
Мультидисциплінарний	Аксіологічний
Міждисциплінарний	Логістичний
Практико-орієнтований	Інтегрований
Праксеологічний	Культурологічний
Консолідаційний	

Охарактеризуємо кожен із названих підходів відповідно до контексту вищої військової освіти кожної країни.

Відтак, провідними методологічними підходами до вищої військової освіти Польщі визначено такі: компетентнісний; мультидисциплінарний; міждисциплінарний; практико-орієнтований; особистісно-орієнтований; праксеологічний; консолідаційний; комунікативний (рис. 1).

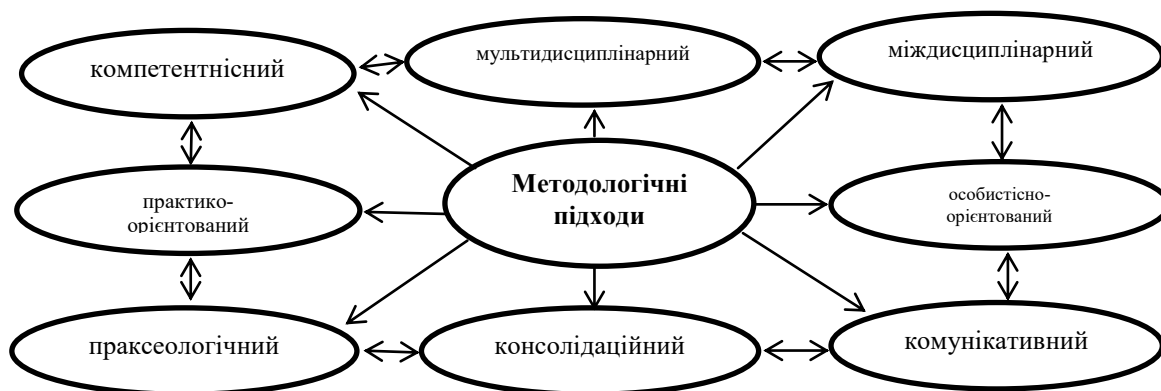

Рис. 1. Методологічні підходи до вищої військової освіти Польщі

Так, *компетентнісний підхід* у підготовці військовослужбовців у військових закладах вищої освіти Польщі передбачає таку організацію освітнього процесу, яка буде спрямована на формування в майбутніх військових необхідних фахових компетентностей, зокрема вмінь і навичок щодо ведення бою, розроблення стратегії і тактики бойових дій, користування бойовою технікою тощо.

Сутність *мультидисциплінарного підходу* полягає у спільному вивченні конкретного складного об'єкта різними навчальними дисциплінами (наприклад, вивчення воєнного об'єкту психологією, соціологією, менеджментом тощо). Окреслений підхід уможливорює

налагодження взаємодії та спілкування між науками за умови збереження кожною наукою власного предмета дослідження (Czaputowicz, 2014).

Використання *міждисциплінарного підходу* в системі вищої військової освіти Польщі полягає у взаємопроникненні знань, здатності узагальнення, систематизації та застосування отриманих знань і вмінь під час вивчення різних навчальних дисциплін задля розв'язання конкретних професійних як теоретичних, так і практичних завдань, а також в усвідомленні та практичній орієнтованості знань, розумінні галузі застосування інформації, здатності накопичення й виділення знань, необхідних з метою розв'язання певних фахових завдань (Czaputowicz, 2014).

Практико-орієнтований підхід до системи вищої військової освіти в Польщі передбачає максимальне наближення до майбутньої фахової діяльності, що забезпечується моделюванням відповідних ситуацій, а також використанням форм і методів навчання, які дають змогу майбутнім військовим набутти необхідні практичні вміння й навички (Krakowski, 2012).

Особистісно-орієнтований підхід дозволяє готувати не лише військовослужбовця, але й всебічно розвинену особистість, що уможлиблюється завдяки навчальному плану, у якому поєднані як загальні дисципліни, так і професійні (Pelc, 2012).

Праксеологічний підхід застосовується з метою підвищення ефективності організації та діяльності студентів закладів вищої військової освіти Польщі. У контексті означеного підходу передбачається звернення до процесуального боку діяльності задля її оптимізації, виявлення доцільності та раціональності дій і операцій. Зрештою за умови правильного виконання дій досягається високий рівень результативності. До того ж, використання праксеологічного підходу сприяє формуванню здатності та готовності до вдосконалення майбутньої фахової діяльності, яка орієнтується на максимальну відповідність поставленим цілям (Żegnałek, 2003).

Центральною ланкою забезпечення ефективності підготовки військових у системі вищої освіти Польщі виступає впровадження *консолідаційного підходу*, що забезпечує взаємодію наукового, освітнього, практичного, дослідницького та соціального напрямів навчання за умови збереження змісту кожного з них. Зауважимо, що кожен із означених рівнозначущих напрямів, відзначаючись власною

специфікою, характеризується внутрішньою спорідненістю і тяжіє до взаємодоповнення, взаємозумовленості та співіснування. Інтегральний результат навчання студентів закладів вищої військової освіти Польщі в зазначених напрямках знаходить відображення в їх підготовленості до професійної роботи, яка передбачає глибоку їх обізнаність у військовій, науково-дослідницькій та соціальній сферах, сформований досвід практичної діяльності (Żegnatek, 2003).

Комунікативний підхід передбачає мовну підготовку студентів закладів вищої військової освіти Польщі, у тому числі велика увага приділяється іншомовній підготовці, що є важливим для тих, хто в майбутньому пов'яже власну діяльність із миротворчою діяльністю. Означений підхід сприяє формуванню комунікативних навичок майбутніх військових (Żegnatek, 2003).

Отже, використання всіх означених підходів у системі вищої військової освіти Польщі дає змогу підвищити якість та оптимізувати процес підготовки майбутніх військовослужбовців.

Підготовка військових у закладах вищої військової освіти України здійснюється на основі таких принципів, як

- 1) професійної спрямованості, що ґрунтується на стандартах НАТО;
- 2) науковості;
- 3) систематичності й послідовності;
- 4) комплексності;
- 5) доступності й наочності;
- 6) максимального наближення умов навчання до обстановки реальних бойових дій;
- 7) індивідуалізації (Маслій, 2021, с. 280).

У результаті аналізу вітчизняної наукової літератури з проблеми дослідження з'ясовано, що основними методологічними підходами до вищої військової освіти України виступають такі: компетентнісний, аксіологічний, логістичний, культурологічний, інтегрований, комунікативний (рис. 2).

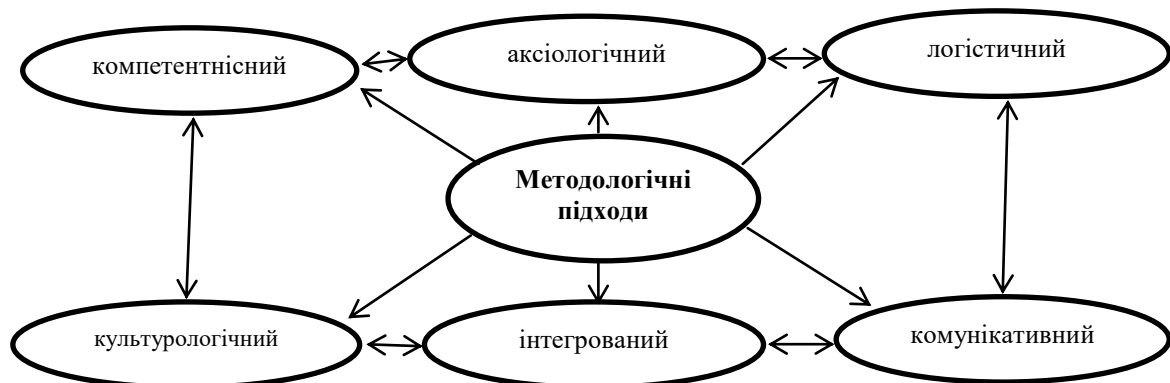

Рис. 2. Методологічні підходи до військової освіти України

Коротко розкриємо сутність кожного з означених підходів.

Компетентнісний підхід визначає компетентності майбутніх військових як інтегральний показник якості їх підготовки. Основними характеристиками означеного показника є ступінь здатності й готовності до постійного самовдосконалення, застосування набутих знань, умінь, навичок, особистих якостей і ціннісних орієнтацій під час виконання службових функцій в умовах миру та війни.

Вважаємо за необхідне наголосити, що особливістю формування фахових компетентностей військових є те, що вони набуваються поступово, під час прослуховування низки навчальних дисциплін на різних етапах освітнього процесу (Азаров, 2014, с. 56).

У наукових джерелах *аксіологічний підхід* розглядається крізь призму аксіологічних принципів, серед яких називають: рівноправність усіх філософських поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей; рівнозначність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення й використання вчень минулого та можливості відкриття в теперішньому й майбутньому; екзистенціальна рівність людей, соціокультурний прагматизм замість суперечок про підґрунтя цінностей; діалог замість байдужості чи взаємозаперечення. Означені принципи уможливають спільний пошук різними науками й течіями оптимальних рішень на підставі діалогу (Педагогіка: Аксіологічний підхід до вивчення педагогічних явищ).

Логістичний підхід до вищої військової освіти України передбачає розробку методів навчання для оптимізації освітнього процесу й розв'язання низки практичних завдань, спрямованих на формування й розвиток ключових компетентностей; інтеграцію цілей навчання; розв'язання інформаційних проблем через стандартизацію даних згідно зі стандартами НАТО; надання пріоритету потреб тих, хто навчається, і потреб ринку праці, що зумовлює обов'язкове органічне поєднання вищої військової та вищої цивільної освіти (Воловник, 2005, с. 142).

Формування різнобічно та гармонійно розвинених майбутніх українських військових, які здатні до творчості, саморозвитку й самовдосконалення, забезпечується використанням *особистісно-орієнтованого підходу*.

Культурологічний підхід у системі вищої військової освіти України потребує інтеграції освіти, філософії, психології, а також

взаємодії фахівців різних галузей культури. У контексті культурологічного підходу особистість вважається центром культури, вищою духовною цінністю. П. Донець переконаний, що реалізація культурологічної підготовки майбутніх військовослужбовців можлива за певних умов, як-от:

- основне завдання вищої освіти – розвиток особистості майбутнього офіцера;
- індивідуальний підхід в особистісно-орієнтованій системі освіти;
- соціокультурний розвиток особистості (Донець, 2001, с. 78).

Незаперечним є той факт, що Україна постійно бере участь у різних миротворчих операціях. Так, у межах міжнародного співробітництва українські миротворці беруть участь у спільних навчаннях та тренуваннях. Основними задачами під час навчань визначено демонстрацію присутності миротворців і відпрацювання взаємодії між військовослужбовцями миротворчих підрозділів різних контингентів, патрулювання, контроль за безпекою пересування місцевих жителів, надання гуманітарної допомоги, перевірку автотранспорту й населення щодо наявності зброї, вибухівки, наркотичних речовин, охорону історичних пам'яток тощо (Міноборони повідомляє новини миротворчих контингентів).

А відтак, виконання означених завдань, як нам видається, вимагає не лише польової практичної підготовки, але й культурологічної, що пов'язано з необхідністю міжкультурної взаємодії, спілкування з місцевим населенням, участі в соціокультурній діяльності країни, де проводяться навчання або миротворчі операції. Отже, з упевненістю можемо стверджувати, що одним із перспективних напрямів спільної підготовки українських миротворців вважається їх культурологічна підготовка.

Аналіз наукових розвідок щодо застосування *інтегрованого підходу* в системі вищої військової освіти України полягає у введенні в навчальний план інтегрованих курсів, зокрема гуманітарного циклу.

Комунікативний підхід у процесі професійної підготовки майбутніх військовослужбовців передбачає формування професійних комунікативних навичок і вмінь, що відбувається шляхом іншомовної мовленнєвої діяльності. Оволодіння засобами спілкування спрямовується на їх практичне застосування під час спілкування.

Наголосимо, що під час виконання миротворчих місій актуальною залишається проблема формування іншомовної компетентності майбутніх військовослужбовців. Зазначимо, що формування комунікативної компетентності, у тому числі й іншомовної, здійснюється за допомогою мовленнєвої діяльності у змодельованих ситуаціях реального міжкультурного спілкування.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

Підсумовуючи, зазначимо, що в результаті порівняння методологічних підходів до вищої військової освіти Польщі та України можемо стверджувати, що в обох країнах набір методологічних підходів є рівнозначним. Серед спільних методологічних підходів виявлено компетентнісний, особистісно-орієнтований та комунікативний. Інші методологічні підходи є відмінними. На наш погляд, такий стан речей зумовлений національними особливостями систем вищої військової освіти обох країн, а також рівнем їх розвитку та традиціями підготовки майбутніх військовослужбовців. Однак, усі методологічні підходи спрямовані на підвищення ефективності й оптимізацію системи підготовки майбутніх військовослужбовців у обох країнах.

На подальший науковий розвиток заслуговують питання вивчення процесуального аспекту підготовки студентів закладів вищої військової освіти в Польщі та визначення можливих шляхів імплементації позитивного досвіду в систему вищої військової освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

- Азаров, І. С. (2014). Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх офіцерів збройних сил України. *Наука і освіта*, 2, 55-59 (Azarov, I. S. (2014). Competence approach to training future officers of the armed forces of Ukraine. *Science and education*, 2, 55-59).
- Бенера, В. Е. (2010). Методологічні засади розвитку теорії та практики самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищих закладів освіти України (друга половина XIX – початок XX століття). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, 3, 21-29 (Benera, V. E. (2010). Methodological foundations of development of the theory and practice of independent work of students in the educational process of higher education institutions of Ukraine (second half of the 19th – early 20th centuries. *Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Series: Pedagogy*, 3, 21-29).
- Воловник, В. Є. (2005). Логістичний підхід до організації управління і контролю якості навчального процесу у вищій школі. *Наука і освіта*, 7, 141-145 (Volovnyk, V. E. (2005). A logistic approach to the organization of management and quality control of the educational process in higher school. *Science and education*, 7, 141-145).
- Донец, П. Н. (2001). *Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты*,

вопросы этики и дидактик. Харьков: Штрих (Donets, P. N. (2001). *Basics of the general theory of intercultural communication: scientific status, conceptual apparatus, linguistic and non-linguistic aspects, questions of ethics and didactics*. Kharkiv: Strykh).

Маслій, О. М. (2021). Методологічні засади організації підготовки до майбутньої професійної діяльності офіцерів служби ракетноартилерійського озброєння. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 16 (1), 279-298 (Maslii, O. M. (2021). Methodological principles of organization of preparation for the future professional activity of officers of the missile and artillery weapons service. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: pedagogical sciences*, 16 (1), 279-298).

Міноборони повідомляє новини миротворчих контингентів. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?artid=22973784> (The Ministry of Defense reports news of peacekeeping contingents. Retrieved from: <http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?artid=22973784>).

Нещадим, М. І. (2004). *Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: монографія*. Київ (Neshchadym, M. I. (2004). *Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice: monograph*. Kyiv).

Педагогіка: Аксиологічний підхід до вивчення педагогічних явищ. Режим доступу: <http://www.readbookz.com/book/172/5398.html>, с. 1-2 (Pedagogy: Axiological approach to the study of pedagogical phenomena. Retrieved from: <http://www.readbookz.com/book/172/5398.html>, p. 1-2).

Czaputowicz, J. (2014). *Studia europejskie między interdyscyplinarnością a spójnością dyscyplinarną*. W J. Czaputowicz (red.). *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*. Warszawa: Wyd. Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Krakowski, K. (2012). *Technologia kształcenia w dydaktyce wojskowej*. Warszawa: AON. *Military Higher Schools in Polish Army*. Режим доступу: <http://www.nauka.gov.pl/en/higher-education-institutions/military-higher-schools.html>.

Ministerstwo Obrony Narodowej. Режим доступу: <http://www.mon.gov.pl/>.

MON: Uczelnie wojskowe mają być elitarne. Режим доступу: <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/18771?t=MON-Uczelnie-wojskowe-maja-byc-elitarne>.

Nowy rektor wrocławskiej Szkoły Oficerskiej. Режим доступу: <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/18316?t=Nowy-rektor-wroclawskiej-Szkoły-Oficerskiej>.

Pelc, M. (2012). *Elementy metodologii badań naukowych*. Warszawa: AON.

Ponad pół tysiąca miejsc na studia w mundurze. Режим доступу: <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/18627?t=Ponad-pol-tysiaca-miejsc-na-studia-w-mundurze>.

The General Tadeusz Kosciuszko Military Academy of Land Forces Wrocław – Poland. Режим доступу: http://www.armyacademy.ro/iMAF/Sites/doc/Institution_WROCLAW.pdf.

Wojownicy do szkolenia potrzebni od zaraz. Режим доступу: <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/18772?t=Wojownicy-do-szkolenia-potrzebni-od-zaraz>.

Żegnałek, K. (2003). *Dydaktyka edukacji obronnej*. Toruń: Wydawnictwo A. Marszałek.

SUMMARY

Chystiakova Iryna, Draga Inna. Methodological approaches to higher military education in Poland and Ukraine.

In the article, the authors define methodological approaches to higher military education in Poland (competence-based, multidisciplinary, interdisciplinary, practice-oriented, personality-centered, praxeological, consolidation, communicative) and Ukraine (competence-based, axiological, logistic, personality-centered, integrated, communicative, culturological). On the basis of the analysis of scientific literature and the study of the peculiarities of organization of higher military education in Poland and Ukraine on the official websites of the relevant institutions of higher education, it has been proved that there is an interrelationship of various approaches of general scientific and specific scientific methodology, on the basis of which the training of students in the military higher education institutions of Poland and Ukraine is carried out. As a result of the comparison of methodological approaches to higher military education in Poland and Ukraine, it is found that the set of methodological approaches is equivalent in both countries. Common methodological approaches (competence-based, personality-centered and communicative) were identified. It has been proved that this situation is due to the national features of the higher military education systems of both countries, as well as their level of development and traditions of training future military personnel. However, all methodological approaches are aimed at improving the efficiency and optimization of the system of training future military personnel in both countries.

Such issues as procedural aspect of training students of higher military education institutions in Poland and determining possible ways of implementing positive experience into the higher military education system of Ukraine deserve further scientific development.

Key words: higher military education, military personnel, methodological approaches, Poland, Ukraine.